

A'dan Z'ye

ORHAN VELİ

36 yıl yaşadı ama şiirin aktığı yatağı değiştirdi. Çok sevildi, yeri geldi tenkit de edildi ama şiir deyince akla gelen ilk şairlerden biri oldu. 101 yıl önce bir nisan günü İstanbul'da gözlerini dünyaya açan Orhan Veli, gündelik hayatı şiirin dünyasına sokmuştu. O şiir hâlâ yaşıyor...

OKUAN ÖZYURT

ŞK RESMİ GEÇİDİ: Orhan Veli'nin öldüğünde dış firçasına sarılı olarak çıkan son şiiri. "Hiçbirine bağlanmam/Ona bağlandığım kadar/Sade kadın değil, insan/Ne kibarlık budalası/Ne malda mülkte gozu var/Hür olsak der/Esit olsak der/ İnsanları sevmesini bilir/Yaşama-yı sevdiği kadar." dizeleriyle biten bu şiiri, Veli'nin sevgilisi, edebiyat öğretmeni Nahit Gelenbenli'ye yazdığı düşünülüyor.

ELEDİYE ÇUKURU: Şairin Ankara'da belediye çukuruna düşüp hayatını kaybettiği şekilde bir genel kanı vardır. Ama hikayenin bir de devamı var. Evet, Orhan Veli 10 Kasım 1950'de İstanbul'da Ankara'ya gittiğinde belediyenin açtığı çukura düşüp başından yaralanır. Sonrasında İstanbul'a döner. 14 Kasım'da bir arkadaşının evinde öğle yemeği yerken fenalısar ve Cerrahpaşa Hastanesi'ne kaldırılır. Doktorlar alkol zehirlenmesi tanıyıp tedavi uygular ama Veli kurtulanmaz. Çünkü aslında Veli, beyin kanaması geçirmiştir. Gerçek otopside ortaya çıkar. Halim Şefik Güzelsoy'un *Optaksi* şiiri de doktorların bu yanlış teşhisine bir sitemdir: "Morgda açılınca kafatası/Doktor beyler beyin gördüler/İndirince tenkafesine neşteri/Doktor beyler yürek gör-

düler/ Yürekten de gördüler dersiniz/ Yürekten memleket gördüler/ Dünya gördüler/ Bir de dost gördüler/ Ama bu işte doktor beyler/ Doğrusu geç kaldılar/ Çok geç kaldılar."

CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI: Orhan Veli'nin babası Mehmet Veli, Cumhuriyet öncesinde Mızıka-ı Hümayun'da hem müzisyen hem de öğretmen olarak çalışır. 1. Dünya Savaşı'nı başlasıncaya birkaç ay kala 14 Nisan 1914'te Beykoz Yalıköy'deki İshak Ağa Yokuşu üzerindeki bir konakta dünyaya gelen Orhan Veli'nin de çocukluğu İstanbul'da geçer. Fakat Mustafa Kemal'in isteği ile ileride Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası olacak bando, 1924 yılında Ankara'ya taşınır. Doğal olarak Veli ailesi de başkente göç eder. Orhan Veli, Galatasaray Lisesi'nde başladığı öğrenimine Ankara Lisesi'nde namidigör Taş Mektep'te devam eder.

DENİZ: İstanbul çocuğudur Orhan Veli, ağırlıklı olarak Beykoz'da geçer çocukluğu, denizi çok sever. Görmeyince özlercesine çok sever. Bunun için de deniz sevgisi şiirlerinde bol bol kendini gösterir. *Deniz, Denizize Doğru* ve bir de hani bir sitemdir: "Morgda açılınca kafatası/Doktor beyler beyin gördüler/İndirince tenkafesine neşteri/Doktor beyler yürek gör-

E MEĞE SAYGI: Sözü Orhan Veli'ye bırakalım: "Kolay okunan mısraanın kolay yazılır bir şey olmadığının pek bilmiyorum. Bunu anladığımız a şiirin güçlüklerini göreceğiz, emeğe saygı göstermesini öğreneceğiz."

Şiire konu olan o fotoğrafta Orhan Veli, Şinasi Baray, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday (soldan sağa) bulunuyor.

FOTOĞRAF: Melih Cevdet Anday'ın *Fotoğraf* şiirine konu olan bu fotoğraf edebiyat tarihimizin kilometre taşlarından biridir. Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday'la birlikte bir de Şinasi Baray vardır fotoğrafta. Hep merak edilir Şinasi kim diye. Üçlünün Taş Mektep'ten arkadaşları olan, Anday'ın deyişiyse yaman bir sanat yeteneği olan Baray, sonraları Ankara'da sanat camiasının buluşma noktalarından olacak Üç Nal lokantasında da sahibidir.

GARIP: Türk şiirinin kırılma noktalarından biri kabul edilen Garip akımının Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday ile birlikte kurucusudur Orhan Veli. Akımın manifestosu olan *Üç Şairin* şiirlerinin de bulunduğu *Garip* adlı kitap ilk olarak 1941'de yayımlandı. Eleştirmen Nuriullah Ataç'ın coşkuya desteklediği bu akım, şiirde şairaneliğe karşı çıkar. Gerisini Turgut Uyar'dan dinleyelim "Gülü ve bülbülü sürüp çıkarmıştır şiirden. O (Orhan Veli), bu sürüp çıkarma işini büyük bir bilinç ve gerekleştir yapıyordu. Yeni bir insan getiriyordu Türk şiirine. Kendi deyişiyse, şiire uzak düşmüş bir insanın şiirini yapıyordu. Küçük insandı bu, büyük şehirlerde çalışan, ezilip horlanarak, kıt kanaat geçinen, dünyası ve zevkleri küçük insan. Bir çeşit tevek-küle varan dünyayı ve düzeni kabullenmişliği, gündelik küçük alışkanlıklarından vazgeçmişliği, ezilmişliğini verdiği hoşgörüsü ile sevimli bir tip haline gelen küçük insan..."

HAYATI: Orhan Veli, Muvaffak Sami Onat'a yazdığı bir mektubunda kendi biyografisini şöyle yazar: "1914'te doğdum, 1. yaşında kurbabağdan korktum. 2. yaşında gurubete çıktım. Yedisinde mektebe başladım. 9 yaşında okumaya 10 yaşında yazmaya merak sardım. 13'te Oktay Rifat'ı, 16'da Melih Cevdet'i

tanıdım. 17 yaşında bara gittim. 18'de rakıya başladım. 20 yaşında sonra da para kazanmasını ve sefalet çekmesini öğrendim. 25'de başımdan bir otomobil kazası geçti. Çok aşık oldum. Hiç evlenmedim."

İŞTE GÖRÜNÜŞTE ORHAN VELİ: Orhan Veli'yi dostu Salt Falk bir söyleşisinde şöyle betimler: "Ki incecek bacak, kıssaca bir trençkot, kanaryası sarı bir kaşkol, müsses bir yut, şişirmiş bir göğüse benzeyen bir sırt, -denebilirse- ergenlik bozuğu bir yüz: İşte görünüşte Orhan Veli." Ya abisi yazar Adnan Veli: "Vücutu oldukça kemikli, kollarıyla bacakları epey uzundu. Göğsünü öne doğru eğerek hafifçe yaylanarak yürürdü. Elleri gayet ince, beyazdı. Parmakları adam akıllı uzan, tırnakları pembe, uzun ve yuvartık. Geniş bir alni, sivri bir ginesi vardı. Dudakları en konu etiydi. Burnu tımsıktıydı. Yüzi gençlikle çikardığı ergenlik sivilceleri sebebiyle pürüklüydü." Şairin yakın arkadaşlarından Sabahattin Eyüboğlu ise onu şöyle anlatır: "Sahte ciddillige öyle canından düşmandı ki, sahte ciddillige inat, en ciddi işlerini şaka-danmış gibi yapıyordu. Yüzünden ve şirden gültümsemeyi eksiik etmezdi. Sevdiğini, insanları, türlü türlü ölesiyse sevdiğini aklıyla bile sever görünmezdi. Sevdiğini sevmeye kimsiyi zorlamaz, hele kendi derdini kim-

seye dert etmezdi. Alır başını giderdi sıkınca, tadına doymurdu. Dünyadan gişidi de öyle oldu."

JEAN-PAUL SARTRE: Fransız yazar Sartre'nin 1946'da yazdığı az bilinen oyunlarından biri olan, ABD'deki irkçılığı eleştirdiği *Saygılı Yazma'yı* Orhan Veli sıcak soğana Türkçeye kazandırmıştı. Oyun 1950'de Saat 6 Tiyatrosu tarafından, 2005'te de İstanbul Şehir Tiyatroları'na sergiledi. Metin olarak da 1961 yılında yayımlandı.

KAZALAR: Orhan Veli'nin hayatında kazalar önemli yer tutar. M. Şeref Özsoy'un *KANIK*'sadtım biri *ORHAN VELİ* adlı kitabından öğrendiğimiz kadanyla şair beş yaşında pişen tavandan körteleri aşrmak isterken kolu tavanın içine girer ve yanar. 25 yaşında Melih Cevdet Anday'ın kullandığı araba, Ankara'da Çubuk Barajı tepesinden aşağı yuvarlanınca Numune Hastanesi'nde 20 gün komada yatar. 29 yaşındayken attan düşer. Bir kaç günde iyileşir. Bir başka kazaya ise öğretmeni Ahmet Hamdi Tanpınar ile yakalanır. Sarıyer'de kayak sefası yaparken, kayak devrilir, ilikisi denize düşer. Bir defasında da motordan isenize atarken denize düşmekten son anda kurtulur. Yarı beline kadar isinir. *Bir İş Var* adlı şiirini bunun üzerine yazar: "Her gün bu kadar güzel mi bu deniz?/Böyle mi görünü gökyüzü her zaman?/Her zaman güzel mi bu kadar/Bu esya, bu penecere?/Değil/Vallah değil/Bir iş var bu için içinde."

LAFONTAINE: Orhan Veli'nin çocukluğunda dünyasında da özel bir yeri vardır. Bunun sebebi *La Fontaine'in Masalları* çevirisidir. Doğan Kardeş için yaptığı çevirinin önsözünde çocuklara senleniş onun inceliğinin ve bilgeliğinin de kanbırır: "Sevgili çocuklar, bu *Kitapta* okuyacağınız şiirleri gerçi sizler için tercüme ettim. Ama hiçbir zaman onları çocukça bulmadım. Zaten siz de küçük görmüyorsunuz. Güzel şeyler size de büyükler kadar anlir, büyükler kadar seversiniz. Elbette, yaşınız ilerledikçe, bilginiz, de artacaktır. Ama bu, bilginiz artıncaya kadar kötü şeyler, basit şeyler okuyacağınız demek değildir. Bilginizin, anlayışınız artması, zevkinizin incelmesi ancak büyük eserler, kıymetli eserler okumakla olur."

ŞERE SERPE: Orhan Veli ve Nazım Hikmet arasında husumet olduğu aslında şair ehfanedir. *Yaprak* dergisini çıkarırken Veli, Anday ve Rifat, Hikmet için açık grevine girerlerdedir. Nazım Hikmet de Veli'nin şairliğini takdir eder. Bunun en somut örneği 1955 yılında Budapeşte'deki Kent Radyo'sunda yaptığı söyleşide söyledikleridir. Hikmet'e "Sevabaterliniz sırasında yamınızda bulunduğunuz *Kitaplar* nelerdir" diye sorulur. Nazım da "Bir defa tatlı Orhan Veli. Öyle sanıyorum ki Orhan Veli bizim en güzel şairlerimizden biri. Çok genç öldü, yazık oldu ama, ölmüşüz. Cevabını verir. Söyleşide 'çok sevdiğini' söylediği Veli'nin *Sere Serpe* şiiriyle birlikte *Delikli Şiir, Vatan İçin ve Cevaplı* okur. "Son olarak bir tane daha okuyayım. Doğum oluyorum ki..." der ve *Gelirli Şiiri* okur.

MÜŞKİ KENTER: Murathan Mungan'ın yazdığı *Bir Garip Orhan Veli* adlı tiyatro oyunu yıllarca sahnelenile- rek, onun ve giderek Orhan Veli ile özdeşleşmiş Müşfik Kenter. Hatta Onur Caymaz bir şiirinde "Her Orhan Veli sanmışım Müşfik Kenter'i" diye yazacaktır. Kenter de çok sevdiği şairle ilgili "Duyuların yanlanlığı ve sevecenliği yüzünden zaman zaman onunla kendimi özdeşleşmiş hissediyordum" diyecektir. Ayrıca birkaç konuşma Orhan Veli'yi sevmesinde de Kenter'in etkisi vardır.

AHİT HANIM: Bir vapur yolculuğunda başlayan tanışma ve yıllarca süren bir aşk... Orhan Veli'nin gizli ve büyük aşkı. Hani, *Ben Orhan Veli* şiirinde "Bir de sevdiğim vardır pek muteber/İsmini söyleyemem/ Edebîyat tarihisi bulsun..." dediği kadın. Samet Ağaoglu'nun "Rönesans gibi kadın", Cemal Süreya'nın "Cumhuriyet

dönemi küçük burjuva duyarlığının anası" diye betimlediği Nahit Hanım'ın üç defa Atatürk'le de dans etmişliği varmış. Orhan Veli'nin ona yazdığı mektuplar geçen yıl *Yeni Kırık* yayınevinin tarafından *Yalnız Seni Arıyorum* kitabında yayımlandı.

OKSİJEN CADIRI: Ahmet Hamdi Tanpınar Orhan Veli'nin öğretmenidir ve onu yazmaya yönlendiren isimlerden biridir. Onunla ilgili olarak *Edebiyat Üzerine Makaleler* kitabında şöyle yazacaktır: "Daha orta mektebin birinci sınıfında talebem olan Orhan'ı, Cerrahpaşa Hastanesi'nde son defa oksijen çadırının altında yarı çplak, güçlükle nefes alır ve o kadar güzel hayalleri yakaladığı dünyamızın yalnız aklı görünen gözlerinden boşanırken gördüğüm günü hiçbir zaman unutamam. Şiirimize tatlı anlaşmazlığı ve lezzeti getiren zeka, kendisi olmaktan çıkmıştı."

PTT: İşeyi bitirince İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Bölümü'ne giren şair, 1935 yılında okulu bırakır. 1937 yılındaysa İse mezuniyet belgesiyle PTT Genel Müdürlüğü'nde işe başlar ve memur olur. Fakat memuriyet hayatını sevmeyiz. Askere gidene kadar özel izniler, doktör raporları, uyanlar, soruşturmalar, makş kesintileriyle geçmez memurluk hayatı.

RUMELİ HİSARI: Şairin İstanbul'da en çok sevdiği semtlerden biridir. *İstanbul Türküsü* şiirinde "Urumele-hisan'a oturmmuşum, Oturmmuş da, bir türlü tutturmuşum" dizeleriyle anar bu semti. Ölümünden sonra arkadaşları Orhan Veli, şimdiki kadar yazılarını hiç nesretmemiş olmasına rağmen onun bir sanat sahibidir. "Bu dört şair şiirin yayımlanmış ilk şiirleri olarak kabul edildiği yillara. Sonra 1933'te *İnkılap* dergisinde *Bir Günüm Daha* adlı şiirinin yayımlandığı ortaya çıktı.

YAPRAK: Orhan Veli'nin sahibi ve yazar işleri müdürü olarak görüldüğü, arkadaşlarıyla Ankara'da çıkardığı 15 günlük fikir ve sanat dergisi. 1 Ocak 1949 ile 1 Haziran 1950 arasında yayın yapan dergide Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat ile birlikte Abidin Dino, Ceyhan Atuf Kansu, Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Erol Güneş, Suat Taşer, Orhan Kemal, Cevdet Kudret Soluk, Necati Cumalı, Osman Dada, Talip Aypayım, Ziya Osman Saba, Fazıl Hüsni Dağlarca'nın yazılan yer alır. Veli'nin çıkarmak için paltonusunu sattığı dergi *27 sayı yayımlandıktan* sonra paralıksız nedeniyle, şiirler ölümünden kısa bir süre önce okuya veda eder. Ama şairin vefatından sonra arkadaşları 1 Şubat 1951'de *Son Yaprak* adıyla onun anıldıkları bir sayı çıkar.

ZOR NIKAH: Şair olarak bilindiği Orhan Veli'yi ama o aynı zamanda tiyatroya da düşkünlü. Çok sayıda konuşuk yıllarında *Beykoz'daki evlerinin bahçesinde* abisiyle kurduldu tiyatroya başlar bu tutkusunu, ilse yıllarında da devam eder. Ankara Halkevi'nde Ercüment Behar'ın sahnellediği *Ahmet Vefik Paşa'nın* Molliere'den uyarladığı *Zor Nikah'ta* Üstad'ın Saniyi, Maurice Maeterlinck'in *Monna Vanda*'sında ise baba rolünü oynar. Sonra tiyatroya katkısını oyun çevirileriyle sürdürüyor.

Zülfü Livaneli tarafından yorumlanır. Edip Akbayram ise *Vesikali Yarım ile Gelirli Şiir*'in bestelerini seslendirir. *Harbe Göden Sarı Saçlı* Çocuk şiirini ise Murat Özyücel bestelemiş Tiemur Özküçük seslendirir.

TERCÜME BÜROSU: 1945-1947 yılları arasında MEB Tercüme Bürosu'nda çalışır. Memurlukta pek arası iyi olmayan Orhan Veli, Hasan Ali Yuce'den sonra Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sırer'in baskıcı tutumu nedeniyle "kurumda anti-demokratik bir hava esmeye başladığını" söyleyerek görevinden istifa eder. Ama burada yaptığı çeviriler arasında Molliere'in *Sicilyalı yahut Resimli Muhabbet* ile *Scapin'in Dolapları*, Goog'ün *Üç Hikayesi* bulunuyor. Orhan Veli bunun dışında da farklı yayınevleri için de çeviriler yapar.

ÜNİ: Şiir deyince akla gelen ilk şairlerden biridir Orhan Veli. Şiirin en önüllerindedir. Üni Türkiye sınırlarını da aşar. İngilterze, Almanca, Fransızca, Rusça ve Yunanca'ya çevirili şiirleri. Azam Bezirci'ye göre Ahmet Haşım, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Cahit Sıtkı ve Ahmet Muhiip gibi seçkin şairler arasındadır.

VARLIK DERGİSİ: Orhan Veli, *Oranists*, *Eldorado* adlı dört şiirini Nahid Sırm Oriki'nin yönlendirmesiyle dönemin en önemli edebiyat dergilerinden *Varlık*'a gönderir. Derginin 1 Aralık 1936 tarihli sayısında Orhan Veli şöyle takdir edilir: "*Varlık*'ın şiir kadrosu yeni ve geç; imzalarla zenginleşmektedir. Aşadığı dört şiirini okuyacağınız Orhan Veli, şimdiki kadar yazılarını hiç nesretmemiş olmasına rağmen onun bir sanat sahibidir." Bu dört şair şiirin yayımlanmış ilk şiirleri olarak kabul edildiği yillara. Sonra 1933'te *İnkılap* dergisinde *Bir Günüm Daha* adlı şiirinin yayımlandığı ortaya çıktı.

YAPRAK: Orhan Veli'nin sahibi ve yazar işleri müdürü olarak görüldüğü, arkadaşlarıyla Ankara'da çıkardığı 15 günlük fikir ve sanat dergisi. 1 Ocak 1949 ile 1 Haziran 1950 arasında yayın yapan dergide Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat ile birlikte Abidin Dino, Ceyhan Atuf Kansu, Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Erol Güneş, Suat Taşer, Orhan Kemal, Cevdet Kudret Soluk, Necati Cumalı, Osman Dada, Talip Aypayım, Ziya Osman Saba, Fazıl Hüsni Dağlarca'nın yazılan yer alır. Veli'nin çıkarmak için paltonusunu sattığı dergi *27 sayı yayımlandıktan* sonra paralıksız nedeniyle, şiirler ölümünden kısa bir süre önce okuya veda eder. Ama şairin vefatından sonra arkadaşları 1 Şubat 1951'de *Son Yaprak* adıyla onun anıldıkları bir sayı çıkar.

ZOR NIKAH: Şair olarak bilindiği Orhan Veli'yi ama o aynı zamanda tiyatroya da düşkünlü. Çok sayıda konuşuk yıllarında *Beykoz'daki evlerinin bahçesinde* abisiyle kurduldu tiyatroya başlar bu tutkusunu, ilse yıllarında da devam eder. Ankara Halkevi'nde Ercüment Behar'ın sahnellediği *Ahmet Vefik Paşa'nın* Molliere'den uyarladığı *Zor Nikah'ta* Üstad'ın Saniyi, Maurice Maeterlinck'in *Monna Vanda*'sında ise baba rolünü oynar. Sonra tiyatroya katkısını oyun çevirileriyle sürdürüyor.